

Od rednega študenta do rednega profesorja. Kosova študijska leta

Tone Smolej

I.

V svojih spominih *Ideologi in oporečniki* Janko Kos (2015, 11) poudarja, da ga študij slavistike ni mikal, ker je bilo tam preveč jezikoslovja, pa tudi nabor predavateljev ni bil posebno privlačen. Starejšo književnost je predaval Mirko Rupel, ki ga je poznal še iz gimnazije, o njem pa se je širil glas, da na izpitih sprašuje študente najbolj neverjetne stvari, na primer koliko je bilo trobentačev ob slovesnem prihodu Primoža Trubarja v Ljubljano. Kos se je tako jeseni 1949 vpisal na študij svetovne književnosti in literarne teorije, med predavatelji pa so bili tudi nekateri slovenisti, ki so tedaj šele začinjali svojo ljubljansko univerzitetno kariero. Mladi študent se je z nekaterimi zapletel v zanimive polemike.

Leta 1948 je Marja Boršnik postala druga docentka v zgodovini fakultete. »Nikdar v življenju si kot ženska nisem mogla predstavljati, da bi lahko prišla na univerzo,« je izjavila dvajset let pozneje (Premk, Premk Bogataj, 2015, 197). Kot edino žensko so jo študenti književnosti hodili poslušat iz radovednosti. Kos je v svojem sedmem in osmem semestru pri docentki vpisal predmeta *Razvoj slovenske moderne in Slovensko leposlovje med obema vojnama*. Pozneje jo je označil za »pošteno pozitivistko«, čeprav včasih s skrajnostmi (Kos, 2015, 11),

ki so se pokazale prav v času njegovega študija. Konec leta 1952 je namreč Boršnikova na Dunaju obiskala Štefko Löffler, Cankarjevo nevesto, in pozneje še njenega brata Viljema. Z razgovorom je želela predvsem ovreči Kraigherjevo hipotezo, da Cankarjeva pisateljska moč izvira iz manjvrednostnih kompleksov, ki jih je povzročila njegova bolezen enureza (mokrenje), kar mu je onemogočalo normalno spolno življenje. Štefka je Boršnikovi natančno popisala, kdaj je izgubila nedolžnost in zanosila. Pozneje je doživela spontani splav, ker jo je Cankar s kričanjem razburjal. Če se je hudo napil, je včasih res močil posteljo. Iz ljubosumja je divjal, hkrati pa je bil silno seksualen, saj si jo je poželed vsak dan (Boršnik, 1954, 93–95).

Že uredništvo *Novih obzorij*, kjer je intervju izšel, se je distanciralo od načina obravnave, Kos pa je reagiral z gloslo »Ivan Cankar v letu 1954. Sodobna tragikomedija v enem dejanju«. Prizorišče predstavlja »po najnovejši metodi urejeno ambulanto slovenske literarne zgodovine«. Na postelji leži Ivan Cankar, slovenski pisatelj, »popolnoma slečen in gol, negiben in trd«. Preiskava se je ravno končala, doktorica si umiva roke:

DOKTORICA (utrujeno in z zadoščenjem vzdihne): Tako, s pacientom sva končno opravila. (Si krepko utira roke v brisačo.) Sestra, napišite tale kratki izvid: rahlo mokrenje v posteljo, živahna in vsakodnevna seksualnost, divjanje s pijanostjo in brez nje, kričanje z abortusom kot posledico, grabljenje za goltanec zaradi trepljanja od zadaj. (Ginjena stopi k oknu in se znanstveno zasanja.)

IVAN CANKAR (se rahlo prebudi, da vzdihne): Preklete babe! (Nato še enkrat in dokončno umrje.)

DOKTORICA (se zbudi iz zasanjanosti in si viha rokave): Pacienta lahko odnesete, ne bomo ga več rabili. In zdaj pripeljite brž še vse ostale. (Kos, 1954, 61)

Leta 1950 je bil na Filozofsko fakulteto za profesorja slovenske književnosti pozvan Anton Slodnjak, ki je do tedaj deloval v Zagrebu. Takoj po nastopu je začel s predavanji o slovenski književnosti 19. stoletja, zlasti se je osredinil na generaciji, ki sta sodelovali pri Janežičevem *Slovenskem glasniku* in Stritarjevem

Zvonu. Mlademu komparativistu pa so bila posebej blizu Slodnjakova predavanja o slovenski književnosti med 1830 in 1848:

Obširno in navdušeno je govoril o Matiji Čopu, česar pri Ocvirku ni bilo mogoče slišati. Odtlej sem se s posebno vnemo posvečal ne samo Čopovemu delu, ampak tudi njegovi osebnosti in usodi, kot da mi je to dvoje – ne vem zakaj – posebej blizu. [...] Toda Čop ni bil edina duhovna vez, ki me je priklenila na Slodnjaka, druga je bil Prešeren. Še gimnazijec sem kot materin dar dobil v roke Slodnjakovo povojno izdajo Prešernovih poezij, ki je s svojimi navdušujočimi komentarji pokazala, kako se je treba lotevati Prešerna, Slodnjakove prešernoslovske študije iz naslednjih let pa so dokazovale, da se ga je treba lotiti zmeraj znova. (Kos, 2015, 14–15)

Leta 1955 je imel Slodnjak ob šestdesetletnici slovenske moderne govor, v katerem je zavrnil vse tiste literarne teoretike, ki hočejo razlagati umetniško delo sólo, saj je bil prepričan, da je vsaka umetnina nerazdružljivo spojena z umetnikovo osebnostjo in usodo. Spregovoril je tudi o nezaupanju literarnega zgodovinarja v pravilnost lastne interpretacije, saj se boji, da bi se mu sprevrgla v tautologijo, da bi s svojimi besedami ponavljal to, kar je pesnik ustvaril v nedotakljivem umetnostnem izrazu, zato poslednjo interpretacijo prepušča slehernemu bralcu. Na pisno verzijo govora je polemično odreagirala Kos (1955, 543), ki je zapisal, da bi pomenilo obnavljanje fabule *Kurenta*, *Dume* ali *Krsta pri Savici* res tautologijo, kar pa ne more biti analiza strukture proznega ritma v *Kurentu*, notranje kompozicije *Dume* ali idejne vsebine *Krsta*. Bralcem ni mogoče prepuščati interpretacije, saj v nasprotju z literarnim znanstvenikom nimajo določenega zgodovinskega in teoretičnega znanja o literaturi. Kos (1955, 546) izraža pomisleke zlasti nad Slodnjakovo tezo, da je literarnemu zgodovinarju ljubo in sveto vse, kar je v bližnji in daljni zvezi z njegovim ustvarjanjem. Ali ne bo s podatki o duševnih boleznih in spolnosti, ki so za javnost odiozni, postal človek, ki mu na umetniku ni nič sveto ali ljubo? Zbiranje literarnozgodovinskih podatkov mora biti naravnano k nekemu smotrno izbranemu cilju, kar je običajno zgodovinska razlaga samih literarnih del.

Za Kosa pa je bil najpomembnejši profesor Anton Ocvirk, ki je tedaj na svetovni književnosti predaval prav vse predmete:

Bil je pravi predavateljski narcis, vendar v najboljšem pomenu. Temu primerna je bila številnost poslušalcev, dvorana v stari univerzitetni palači je bila nabito polna, treba je bilo pravočasno zasesti svoja mesta. Gneča je bila razumljiva, saj ga niso hodili poslušat samo komparativisti, ampak po dolžnosti še slavisti, romanisti in germanisti, ker sta jim bili svetovna književnost in literarna teorija stranska predmeta. Mislim, da niso prihajali samo po dolžnosti, ampak je bil Ocvirk zanje predavateljski dogodek, drugačen od drugih predavanj na fakulteti. (Kos, 2015, 22)

Po Kosovem tedanjem občutku so predavanja nosila s sabo duha, »kakršen je bil v povojnih letih trdega socializma in njegove marksistično-leninistične ideologije pravcata oaza«. Kot študent začetnik je Kos dojemal študij komparativistike kot šolo kritičnosti in skepse, v času ko je komunistična oblast zahtevala vero v najbolj nemogoče stvari. Ocvirk je bil svobodomislec, v katerem so privrženci predvojnega socialnega realizma videli svojega glavnega nasprotnika, okuženega s francosko dekadenco.

Ocvirk je imel v zgodnjih petdesetih letih predavanja o evropski književnosti v srednjem veku, Danteju, renesansi ter zlasti o predromantiki in romantiki. Med vrstami je bila v ospredju dramatika 19. in 20. stoletja. Ob tem je predaval tudi evropske literarne struje v prvi polovici 20. stoletja. Kos (2015, 25–26) se spominja, da je študente privabljal s posebnim zanimanjem za dekadenco, simbolizem in vse oblike avantgardizma od kubizma naprej: »Nabor takšne literature je zaznamoval vse Ocvirkove študente in pustil na njih pečat, pod katerim so se razlikovali od študentov drugih ved. To je obveljalo tudi zame.«

Približno tretjina predavanj je bila posvečena literarni teoriji. Ocvirk je predaval metriko (silabotonični in akcentuacijski verz) ter stil (sistematični pregled stilnih elementov v poeziji in prozi z analizo tekstov). Na teh predavanjih je Kos (2015, 27) spoznal, da se Ocvirk bolj kot k problemom njihove spoznavne ali moralne strani usmerja v estetsko dožemanje literarnih del. Skratka, posvečal

se je slogu, verzmu in ritmu ter kompoziciji, »vsemu, kar je na njih estetsko učinkovito«: »Ob tem se mi je kmalu vsilil občutek, da so ti učinki komajda znanstveno preverljivi, njihovo dojetje od bralca do bralca drugačno, se pravi subjektivno in relativno. Ocvirk jih je zato, vsaj kar zadeva slog in ritem, hotel ujeti z matematično-statističnimi metodami. Vendar sem dvomil, ali bi se jih dalo z njimi tudi vrednotiti.«

Kos je pri Ocvirku cenil zahtevo po znanstvenosti in živ interes za moderno evropsko literaturo, motile pa so ga posebnosti njegovega pojmovanja primerjalne književnosti. Ko je maja 1951, na koncu svojega drugega semestra, študiral njegovo knjigo *Teorija primerjalne literarne zgodovine*, se mu je zdela kot nabor neštevilnih podatkov, imen in letnic, pogrešal pa je »širši pogled na celoto, sintezo, ki bi bila tudi filozofsko zanimiva« (Kos, 2015, 36–37). V svojih spominih omenja, da je na izpitu dobil »zelo povprečno« oceno, kar je v svojem dnevniku zabeležil tudi (nenavadno dobro obveščeni) Edvard Kocbek. Ocena je bila sicer res nekoliko nižja od poznejšega povprečja, nikakor pa ni bila zelo povprečna.¹ S prof. Ocvirkom sta se študijsko zblížala šele pozneje, ko je ob seminarski nalogi o Camõesovi *Luzijadi* ugotovil, da ima Kos smisel za izdelavo sintez. Ne le to, seminarist se je tedaj celo začel učiti portugalsko.

V petem semestru je fakultetni svet Kosu (tako kot drugim študijskim kolegom: Evaldu Korenu, Kajetanu Koviču, Vlasti Pacheiner, Lojzetu Smasku in Jožetu Stabeju) dovolil izreden študij slovenskega jezika in književnosti. Hkrati je omenjeni skupini dovolil prepis v peti semester znanstvene skupine A-svetovna književnost, B-literarna teorija po učnem načrtu 1952.² V višjih semestrih je Kos poleg antične in srbohrvaške književnosti poslušal tudi predavanja iz zgodovine filozofije Alme Sodnik, prve redne profesorice v zgodovini ljubljanske filozofske fakultete: »Ko sem [...] poslušal njena predavanja o predsokratikih, Aristotelu in še kom, me je očaral njen resnobni, akademsko

1 Kocbek (1986, 211) je Kosu zameril kritiko knjige *Strah in pogum*, zato je 27. 5. 1952 v svoj dnevnik zapisal, da »slabo izpite polaga«, kar nikakor ni skladno z resnico. Sicer pa je v Kocbekovemu dnevniku brati naslednje: »V navidez jasnem spisu se kaže mladostna zmeda in pretiravanje, živi v študentovski ihti po sistematiki, umski suverenosti in dokončni razložitosti vsega, zato tudi tako hitro pade v politično in moralno poenostavljanje. Zato ne ve, da je razklanost, ki jo očita mojim novelam in mojemu nazoru, kruto dejstvo sveta, ki ga noben marksistični hiliazem in nobena takšna hiliastična estetika ne zbrše s sveta.« Kocbek (1986, 212) mladim kritikom očita, da se človeško ne morejo ločiti od kulturnih pomagal, ker jih je strah neposrednega soočenja s svetom in sočlovekom.

2 Zapisnik 2. redne seje Fakultetnega sveta FF, 9. 12. 1952. Arhiv FF.

obzirni in že kar gosposki način, ki je bil več kot način, bil je pravi akademski obred» (Kos, 2015, 10). Pri tej profesorici je vpisal filozofijo antike, srednjega veka in renesanse ter Kanta.

V prvi polovici petdesetih let je začel na fakulteti kot honorarni predavatelj predavati Boris Zihlerl, sicer minister za prosveto LRS. Kos je pri njem v akademskem let 1953/54 poslušal Uvod v sociologijo. Skoraj v istem obdobju je med vodilnim slovenskim marksistom in študentom književnosti potekala napeta polemika, ki jo je sprožil Zihlerl (1953, 582). Ta je v *Naši sodobnosti* očitil Kosu, ki mu je sicer priznaval »nekaj zares dognanih ocen o naši sodobni književnosti«, da je pod vplivom antimarksističnih teorij predobro ocenil *Ljubljanske razglednice* Lojzeta Kovačiča. V svojem odgovoru je Kos (1953, 526) protestiral zoper način, kako se obravnava Kovačičevo delo, saj da Zihlerl mlademu literatu brez analize in v osornem slogu pove, da ni umetnik ter da njegovo pisanje ni niti umetniško niti napredno. Kos (1953, 521) je opozoril, da je Zihlerlovo pojmovanje kritike oprto na Georgija Valentinoviča Plehanova, ki je v znanem predgovoru k tretji izdaji zbornika *V dvajsetih letih* zapisal, da je prva naloga kritika, da idejo nekega umetniškega dela prevede iz jezika umetnosti v jezik sociologije, da najde sociološki ekvivalent. Drugo dejanje materialistične kritike pa mora biti, tako kot pri idealističnih kritikih, ocena estetske vrednosti analiziranega dela. Po mnenju Kosa (1953, 523) je marksistična kritika, ki jo priporoča Plehanov, »marksistična samo v toliko, v kolikor ni literarnokritična, in literarnokritična, v kolikor ni marksistična. V celoti ni ne prvo in ne drugo, iz česar sklepamo, da ji ni mogoče priznati naslova marksistične literarne kritike«. Hkrati je Kos (1953, 517) zapisal, da se (sicer redki) sodobni marksistični kritiki težko opirajo na predvojno tradicijo, saj so marksisti tedaj le skromno teoretsko razmišljali o umetnosti. Zihlerl je kmalu nato odgovoril z obsežnim člankom »Še enkrat o naši kritiki«, ki je v celoti posvečen Kosu, načelno polemiko pa je označil za eno najboljših sredstev v sodobnem idejnem boju za socializem. Slednjic je Zihlerl želel spoznati »mladega predrzneža, ki govori z marksističnim jezikom in hoče poučevati [...] predsednika ideološke komisije« (Kos, 2015, 55). Ko je Zihlerl po diskusiji o njuni polemiki obiskovalca vprašal, zakaj še ni v partiji, se je Kosu zdel poslednji, po klasičnih ruskih vzorcih ukrojeni dialektično-historični materialist.

Z Zihrlom se je Kos soočil še na diplomskem izpitu iz stranskega predmeta (literarna teorija) marca 1955, ko mu je zastavil vprašanje o razlikah med Marxom in Lassalom v pogledu zgodovinske tragedije.³ Ocvirka pa so na izpitu zanimale razlike med verzom in prozo, moderne struje v stilistiki, vrednotenje literarnih del ter sociološka literarnozgodovinska metoda. Dva tedna prej je Kos opravil pisni klavzurni izpit iz idejnih in metodoloških osnov literarnozgodovinskega pozitivizma. V svoji oceni je Ocvirk »spričo vsestranske dovršenosti, ki jo naloga izpričuje«, predlagal najvišjo možno oceno. Oktobra 1956 je Kos pisal klavzurni izpit iz svojega glavnega predmeta (svetovna književnost). Tudi za klavzuro *Zgodovinski oris evropske dramatike v dobi renesanse*, v kateri je pisal o Shakespearu, je dobil najvišjo oceno. Po ustnem diplomskem izpitu iz svetovne književnosti je 3. novembra 1956 diplomiral z odličnim povprečjem in dobil takratni akademski naziv diplomirani filozof.

Medtem ko se prva diploma o Matiji Čopu ni ohranila, je še danes dostopen tipkopijski diplomski del *Prešernov Krst pri Savici in evropska romantika*, ki je Kosova prva obsežnejša komparativistična raziskava.⁴ V tem delu ni raziskoval *Krsta* v odnosu do posameznih avtorjev in tekstov, ampak v razmerju do splošnih pojavov evropske romantike, njene skupne miselnosti ter njenih tipičnih zvrsti, struj in teženj. Bogomilo je obravnaval v luči romantične ljubezni, ki jo je definiral tudi s pomočjo Heglove *Estetike*, hkrati pa jo je primerjal z nekaterimi drugimi poduhovljenimi ženskimi literarnimi liki. Motiv deviške zaobljube, ki utemelji Bogomilino odpoved, je Prešeren prevzel iz romantične rabe, saj ga je najti v Chateaubriandovi *Atali*, Schulzejevi *Cäcilii* in Wernerjevi *Malgoni*. Slednja niha med ljubeznijo do Kristusa in nagnjenjem do moža, upi Schulzejevih ljubimcev na nebeško snidenje so pravzaprav predvsem upanje na srečo, ki je bodo deležni ob gledanju boga, Bogomila pa ima z nebeško srečo v mislih samo večno ljubezensko združitev s Črtomirjem (Kos, 1956, 16). Pri raziskavi motiva romantične ljubezenske odpovedi je Kos primerjal situacijo v *Krstu* s tisto v Wernerjevi drami *Das Kreuz an der Ostsee*, kjer se junakinja Malgona zaradi zaobljube tudi odpove ljubezenski zvezi, čemur se njen mož Warmio ukloni in privoli v ločitev.

3 Marx je Lasalovi tragediji *Franz von Sickingen* leta 1859 očital šileriziranje, ker da je spreminjal posameznike v navadna trobila duha dobe, priporočal pa mu je šekspiriziranje (Marx, Engels, 1950, 85–88).

4 Zahvaljujem se prof. Kosu, da mi je omogočil vpogled v ohranjeni izvod diplomskega dela.

V drugem delu svojega diplomskega dela se je Kos ukvarjal s stanjem junakove idealne aktivnosti in iluzorne sreče, deziluzijo, fatalizmom in resignacijo, v sklepem poglavju pa je ugotovil, da sodi *Krst* k tistim tekstom evropske slovanske romantike, ki povzemajo in nadaljujejo byronovski tip romantične pesnitve. S pomočjo del Viktorja Žirmunskega je Kos opozoril na bistvene razlike med Prešernovo in Byronovo verzno povestjo. Za obdelavo teme *Prešernov Krst pri Savici in evropska romantika* je Božidar Lavrič, rektor Univerze v Ljubljani, Kosu 8. februarja 1957 podelil Prešernovo nagrado.

II.

Aprila 1959 je Kos – ne da bi se poprej posvetoval z mentorjem – priglasil temo doktorske disertacije »Temeljne značilnosti Prešernovega pesniškega jezika«, Fakultetna uprava pa je izvolila Ocvirka in Boršnikovo v komisijo za odobritev teme.⁵ Poznejši razvoj dogodkov je Kos opisal takole:

Ko je Ocvirk dobil prijavo v roke, jo je brez komentarja odklonil. Razloga za to sta bila lahko dva. Prvi je bil ta, da sem za temo izbral sestavo in posebnost Prešernovega pesniškega sloga. To je bila seveda Ocvirkova domena, v mojem načrtu je videl neprimerno konkurenco. Drugi razlog je bil težji in za moj okus banalen. V moji nameri, da se lotim pisanja disertacije, je najbrž videl željo diplomiranega povzpetnika, da bi si čim prej zagotovil univerzitetno kariero. Dejansko sem želel čas po diplomi, ki je bil brez pravih obveznosti, poklica in službe, napolniti z nečim studioznim, to pa kar na lastno pest, mimo profesorja, ki je odločal, kdo naj doktorira in kdo ne. (Kos, 2015, 76–77)

Dobrih deset let pozneje je prav Ocvirk povabil Kosa, naj napiše disertacijo, in sicer iz Prešerna. Kos je bil tedaj že upoštevanja vreden prešernoslovec, saj je uredil dve knjigi Prešernovih *Zbranih del* ter objavil monografijo *Prešernov pesniški razvoj*, ki je izšla tudi v srbskem prevodu. Nova tema je bila izrazito komparativistična: *Prešeren in evropska romantika*.

⁵ Zapisnik 5. seje Fakultetne uprave FF, 10. 4. 1959. Arhiv FF.

V predgovoru je Kos (1970, 8) poudaril, da je šele Ocvirk obravnaval problematiko komparativne vede s strogo znanstvenega stališča. Njegova *Teorija primerjalne literarne zgodovine* je pokazala, da raziskovanje vplivov, historičnih odnosov med književnostmi in literarnih tokov ne gre zamenjevati s preprostim iskanjem analogičnih in antitetičnih paralelizmov, ker mora biti vsaka primerjalna raziskava zasidrana v izpričanih empiričnih dejstvih, hkrati pa včlenjena v širše historične vidike. Kos je v disertaciji uporabil t. i. koncentrično določanje vplivov. S tem skuša raziskovalec izslediti vse tuje prvine, ki jih je v literarnih delih mogoče dokazati, ter opisati ustvarjalčevo splošno obzorje (Ocvirk, 1936, 171). Tudi Kos je prvo poglavje posvetil Prešernovemu literarnemu obzorju, ki ga je rekonstruiral na podlagi njegove korespondence in popisa knjižnice. Po Kosu je šele Ocvirkova monografija ustrezno pritegnila Čopa v znanstveno obravnavo vloge in pomena posredništva v evropskem literarnem dogajanju.

Čeprav je bila predromantika okoli leta 1824 z vidika evropskega literarnega razvoja že skoraj zastarela smer, so posamezni avtorji še zmeraj pomenili važno spodbudo (Kos, 1970, 58). Najsibkejši je bil na Prešerna vpliv Johanna Gottfrieda Herderja. V njegovi zbirki *Volkslieder* je našel nemški prevod škotske pesmi »Wiegenlied«, ki bi lahko bila ena možnih predlog »Nezakonske matere«, saj v obeh delih mati ogovarja otroka in se spominja nezvestega (Kos, 1970, 87). V *Volkslieder* je Prešeren prvič bral prevode španskih romanc, pod vplivom te zbirke se je tudi sam začel zanimati za zbiranje in prirejanje ljudskih pesmi. Bolj zaznavno je na Prešerna vplival Gottfried August Bürger, saj je prevedel njegovo »Lenoro« in branil nekatere druge slovenske prevode. Bürger je oblikoval zlasti njegov odnos do baladne zvrsti, njenih motivov, idej in oblik. Izrazito bürgerjevski sta »Povodni mož« in »Ponočnjak«, saj je tudi v teh Prešernovih baladah motivna podlaga v mešanici pripovedke, zgodovine in fantastike (Kos, 1970, 71–76). Že v dijaških ali študentskih letih pa je slovenski pesnik prebiral Friedricha Schillerja. Znano je, da je uporabil prisposodbo iz balade »Ritter Toggenburg«, zlasti dobro pa je poznal odo »Die Ideale«, ki je glavni zgled »Slovesu od mladosti«. Po Kosu (1970, 91–92) je mladost v obeh predstavljena kot idealna doba človeškega življenja, ko posameznik še verjame v idealne vrednote in iz njih črpa življenjski nagon.

Poleg predromantike je bil drugi pomemben vir za Prešerna starejša ali jenska romantika, ki je odkrila prvotnost romanskih oblik. August Wilhelm

Schlegel, njen glavni predstavnik, jih ni le ustrezno prevajal in objavil v antologiji *Blumensträusse italienischer, spanischer und portugiesischer Literatur*, marveč je v romanskih oblikah pesnil tudi sam. Pod vplivom te šole je tudi Prešeren začel uporabljati sonet, tercino, glosa ter stanco, in sicer v najbolj značilni obliki brez moderniziranj (Kos, 1970, 131).

Iz pesniške prakse mlajše romantične šole in njenih naslednikov je Prešeren prevzel nibelunško kitico, ki jo je uporabljal z isto funkcijo izražanja čustveno razgibane, epsko-lirske vsebine, kakršno je dobila že pri Ludwigu Uhlandu (Kos, 1970, 168–169). V poglavju o Prešernu in Byronu je nadaljeval z raziskavo, ki jo je začel že v svojem diplomskem delu.

V disertaciji je obravnaval tudi Prešernov odnos do slovanske romantike. V Kollárjevi zbirki *Slávy dcera*, ki jo je bral v angleškem prevodu Johna Bowringa (*Czeskian Antology*, 1832), je Prešeren našel vabljev zglede, kako v okviru romantične estetike povezati erotiko in nacionalno motiviko v organsko celoto (Kos, 1970, 220).

Januarja 1969 je Pedagoško-znanstveni svet Filozofske fakultete izvolil komisijo za oceno Kosove disertacije v sestavi Ocvirk, Pirjevec, Paternu.⁶ V pohvalni oceni je Ocvirk poudaril, da si avtor disertacije neprestano prizadeva, da bi razsojal stvarno in vseskozi upošteval dejstva. Pred nevarnostmi, da bi zašel na stranska pota, ki se jih je ravno v prešernoslovju toliko uveljavilo, so ga obvarovali nadarjenost za mirno in razumsko presojanje, smisel za bistveno ter temeljita razgledanost po evropski romantiki. Kos se je odločil, da Prešerna ne bo prikazal kot pasivnega človeka, ki bi podlegal sunkom od zunaj, marveč kot avtonomno, ustvarjalno osebnost, ki se odloča po premisleku in v skladu s svojo naravo. Komparativistični pojmi odnos, stik, zveza, vpliv so tako izgubili prizvok nečesa negativnega, včasih po nemarnem kar ponižujočega, postali so psihološko estetski korelati pesnikove ustvarjalne volje. Ocvirk je pohvalil Kosovo primerjalno metodo, ki da je izrazito zgodovinsko kritična in selekcijska, saj zna ločiti bistveno od postranskega. Zavrača neproblemsko literarnozgodovinsko deskripcijo in grmadenje gradiva ne glede na njegovo težo in pomen. Posebna odlika disertacije je v tem, da avtor vzporedno z evropskim razvojem romantike obravnava posamezna Prešernova besedila, tako da moremo postopoma razbrati

6 Zapisnik 2. seje Pedagoško-znanstvenega svet FF, 15. 1. 1969. Arhiv FF.

podobnosti in razlike s tujimi deli v Evropi.⁷ 14. 5. 1969 je Kos z uspehom zagovarjal disertacijo in si s tem pridobil pravico do promocije za doktorja literarnozgodovinskih znanosti.

Disertacija je Kosu odprla vrata na univerzo, saj je Pedagoško-znanstveni svet fakultete na začetku leta 1970 razpisal delovno mesto učitelja za svetovno književnost. Na isti seji je bil sprejet predlog oddelka, da bo imel Kos v letnem semestru 1970 dve uri tedensko honorarnih predavanj iz evropske romantike.⁸ Aprila 1970 je bila imenovana komisija za strokovno oceno, Kos pa je dobil dovoljenje za spraševanje na diplomskih izpitih iz svetovne književnosti,⁹ 26. junija pa je bil izvoljen za izrednega profesorja za primerjalno književnost.¹⁰ Z Ocvirkom in Pirjevcem je poslej sestavljal nekakšen delovni trikotnik: »V tej sestavi sem predstavljal vmesni in torej šibkejši člen, kljub vsemu pa vendarle tako, da smo sestavljali nekakšno enoto, kakršne v drugih vedah nisem opazil« (Kos, 2015, 147–148).

V akademskem letu 1970/71 je predaval Pregled svetovne književnosti I ter Evropsko romantiko, ob tem pa je vodil vaje iz svetovne književnosti. Kos je začel univerzitetno kariero v šolskem letu, ki se je končalo s študentskimi demonstracijami. Iz solidarnosti do kolegov (med njimi je bil tudi študent komparativistike Milan Jesih), ki jih je preiskovalo tožilstvo, je izredna skupščina razglasila zasedbo Filozofske fakultete. Vzporedno z zasedbo so študenti svetovne književnosti zahtevali sklic oddelčne skupščine. Izpostavljali so potrebo po natančnem študijskem programu, ki bi omogočal bolj racionalno porazdelitev snovi, zastavljali so vprašanja o smiselnosti cikličnih predavanj, katerih snov je zastavljena preširoko, hkrati pa so se spraševali tudi o smislu seminarских nalog in pričakovali drugačno organizacijo seminarjev. Zahtevali so predpisano literaturo in javne izpite.¹¹ Večina kritike je bila naperjena zoper prof. Ocvirka. Ta je bil »s svojim položajem na fakulteti in profesorskim slogom del univerzitetnega establišmenta, ki so ga študenti hoteli zrušiti ali vsaj spraviti pod nadzor« (Kos, 2015, 170–171). Ostarelemu profesorju so očitali, da že nekaj

7 Ocena disertacije Janka Kosa Prešeren in evropska romantika.

8 Zapisnik 1. seje PZS FF, 20. 2. 1970. Arhiv FF.

9 Zapisnik 2. seje PZS FF, 10. 4. 1970. Arhiv FF.

10 Zapisnik 4. seje PZS FF, 26. 6. 1970. Arhiv FF.

11 Osnutek predlogov iniciativnega odbora za reševanje študijskih problemov oddelka za svetovno književnost. Gradivo hrani avtor prispevka.

let ni predaval kurzov, ki so bili najavljeni v Seznamu predavanj. Zahtevali so boljšo organizacijo njegovih predavanj, ker da so prepolna različnih podatkov in informacij, ki si ne slede niti v logičnem zaporedju in stalno zapuščajo osrednjo temo. Kot se spominja Kos (2015, 171), se je Ocvirk sicer udeležil skupščine, »nato pa obsedel v invalidski drži, morda začuden nad tem, kar sliši, in prestrašen, kaj se bo utegnilo zgoditi«. Študentje so poleg omenjenega zahtevali zlasti dodatne kurze iz literarne teorije, saj teorija verznihih sistemov in stilistike ne more zajeti vseh literarnoteoretičnih problemov, ki jih mora komparativist poznati. Te dodatne kurze (iz literarne poetike in metodologije) bi moral po mnenju študentske skupščine prevzeti prav prof. Kos.¹²

Leta 1971 so trije profesorji odločili, da slovenska komparativistika namesto oznake »svetovna književnost«, vsiljene po sovjetskem vzoru, spet prevzame prvotni zahodnoevropski pojem (Kos, 2015, 179). Oddelek za svetovno književnost in literarno teorijo se je tako 25. 6. 1971 uradno preimenoval v Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, v njegovem okviru pa so se ustanovile tri katedre: za primerjalno literarno zgodovino novejših obdobij in specialno literarno teorijo, za primerjalno literarno zgodovino starejših obdobij in metodologijo literarne vede ter za fenomenologijo literature in literarno zgodovinsko hermenevtiko. Skladno s preimenovanjem se je popravil tudi študijski načrt.¹³ Že prej so sklenili, da se absolventom enopredmetnega študija podeli naslov diplomirani literarni komparativist.¹⁴

Kos se je ob pedagoškem delu udeleževal sej Pedagoško-znanstvenega sveta, a se je redko oglašal. Njegova intervencija pa je bila ključna konec leta 1973, ko je svet po skoraj dveh letih od razpisa glasoval o redni profesuri Dušana Pirjevca.¹⁵ Na seji se je sicer diskutiralo o poročilu referenta Ocvirka, posredno pa tudi o kandidatu. Bogo Grafenauer je napovedal, da se bo zaradi nekaterih Pirjevčevih javno izraženih stališč o slovenskem narodu glasovanja vzdržal, Fran Zwitter pa je problematiziral njegov odmik od literarnozgodovinske metode in postavil vprašanje, ali bo njegova stolica za estetiko ali za filozofijo. Božidar Debenjak

12 Zahteve in predlogi študentov Oddelka za svetovno književnost in literarno teorijo za spremembe študija, 24. 5. 1971.

13 Zapisnik 9. skupne seje PZS in FS FF, 25. 6. 1971. Arhiv FF.

14 Zapisnik 6. skupne seje PZS in FS FF, 27. 11. 1970. Arhiv FF.

15 Zapisnik 10. seje PZS FF, 11. 10. 1971. Arhiv FF.

pa je ugotavljal, da kandidat v svojem delu *Hlapci, heroji, ljudje* tolmači Ivana Cankarja – v nasprotju z dosedanjim razumevanjem o revolucionarni tradiciji – »s silno problematično uporabo Heideggerjeve filozofije«. V razgretem ozračju je bil ključen Kosov nastop, saj je razložil, da je Ocvirk v poročilu poudaril, da se moderna literarna veda vse bolj usmerja v literarno teorijo, seveda v nekem novem smislu, ki je sinteza literarno-lingvističnih obravnav: »Prof. Pirjevec je s svojim delom prispeval k tej usmeritvi svoj delež, v tem pa je tudi njegov največji doprinos k razvoju literarne vede na Slovenskem. Ta napredek je nedvomno zelo pomemben in prinaša tudi znanstvene rezultate.«¹⁶ Kljub nekaterim vzdržanim glasovom je bil Pirjevec z znatno večino izvoljen v rednega profesorja za novejša obdobja svetovne književnosti.

Leta 1975 pa je bil v rednega profesorja izvoljen tudi Kos. Marca 1976 je postal prvi predsednik sveta PZE za primerjalno književnost in literarno teorijo.¹⁷ Predstojniške posle je opravljal skoraj poldrugo desetletje.

Literatura

- Boršnik, Marja, 1954: Razgovor s Štefko Löfflerjevo. *Nova obzorja*. 7. 85–98.
- Kocbek, Edvard, 1986: *Dnevnik 1951–1952* (ur. Rupel, Dimitrij). Zagreb: Globus.
- Kos, Janko, 1953: Boris Zihelr in naša kritika. *Beseda*. 2. 515–526.
- Kos, Janko, 1954: Ivan Cankar v letu 1954. *Beseda*. 3. 61.
- Kos, Janko, 1955: Kaj hoče slovenska literarna zgodovina? *Beseda*. 4. 541–548.
- Kos, Janko, 1956: *Prešernov Krst pri Savici in evropska romantika*. Tipkopis.
- Kos, Janko, 1966: *Prešernov pesniški razvoj*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kos, Janko, 1970: *Prešeren in evropska romantika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kos, Janko, 2015: *Ideologi in oporečniki. Spominjanja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Beletrina.
- Marx, Karl, Engels, Friedrich, 1950: *O umetnosti in književnosti*. Prevedel Bogomil Fatur. Ljubljana: Cankarjeva založba.

16 Zapisnik 20. seje PZS FF, 14. 12. 1973. Arhiv FF.

17 Leta 1976 je Filozofska fakulteta v Ljubljani postala enotna organizacija združenega dela z notranjo delitvijo na Pedagoško-znanstvene enote (t. i. PZE). Vsaka PZE je imela svoj svet, sestavljen iz vseh delavcev, študentskih delegatov ter delegatov različnih ustanov in uporabnikov. Zapisnik FS FF, 22. 3. 1976. Arhiv FF.

- Ocvirk, Anton, 1936: *Teorija primerjalne literarne zgodovine*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- Plehanov, Georgij Valentinovič, 1951: Predgovor k tretji izdaji zbornika »V dvajsetih letih«. *Umetnost in literatura*. Prevedel Dušan Pirjevec. Ljubljana: Cankarjeva založba. 210–219.
- Premk, Francka; Premk Bogataj, Eva, 2015: *Marja Boršnik. Prva dama slovenske slavistike*. Kranj: Gorenjski muzej.
- Ziherl, Boris, 1953: Nekaj opomb o naši kritiki. *Naša sodobnost*. 1. 577–585.